Jolsvai András

Szoba kiadó

1.

December végén születni illetlenség.

Az csak fölösleges bonyodalmakat szül. Amikor mindenki már a Karácsonyra készül, banánért áll sorba vagy törhetetlen endékás fenyődíszeket próbál beszerezni, a halasnál könyököl, hogy némi ikrához is hozzájusson, ne csak a pontyhoz, egyszóval, amikor az ember ki se látszik a gondokból, feladatokból, akkor még a hátára pakolni ezt a púpot – ilyet egy finom ember nem tesz.

Zátony András (barátainak csak Rió) pedig éppen így járt el. Mentségére legyen mondva, ő eredetileg koratavasszal akarta meglátni a napvilágot, de aztán számos, itt nem részletezendő okból felgyorsultak az események, s ahelyett, hogy ötvenöt márciusában született volna, már ötvennégy decemberében így tett. December huszadikán, hogy egészen pontosak legyünk.

A maga részéről nem bánta nagyon, hogy így alakult. Évvesztes lett, például, ami voltaképpen évnyertest jelentett, s ez a néhány hónap jótékonyan hatott fizikai állapotára annak idején. És – hogy egy másik példát is említsünk – alig múlt tizenöt, amikor már hozzájutott a személyi igazolványához. A hetvenes évek elején ugyanis az volt a szokás, hogy mindenki, aki abban az évben betöltötte a tizenhatot, már januárban megkapta a személyijét – egy nyalka rendőrtiszt személyesen vitte ki az iratokat a gimnáziumba, és egy jótékonyan elmaradt matekóra keretében nyújtotta át, ünnepi közhelyek kíséretében, a delikvenseknek. Irigyelt állapot volt ez, a személyi tulajdonlás, az ember számos helyre bejuthatott vele, könyvtárba vagy moziba például (tizenhat éven felüli filmre), sőt, már a kocsmapulthoz is oda-odafért, ha nyári melegben kért egy pohár sört, és a csapos szigorú kérdésére, hát személyi van-e, kiskomám, két ujjal, lazán kiemelte a felső zsebéből a bordó borítású könyvecskét, és még bólintott is hozzá. Zátony, aki akkoriban tizennégynek se nagyon nézett ki, léptennyomon arra kényszerült, hogy igazolja magát, s ezt valami különös büszkeséggel cselekedte. A lelke mélyén már felnőtt embernek képzelte magát, és boldoggá tette, ha a világ is visszaigazolta ezt az állapotot.

Egy szó, mint száz, megannyi előnye volt a december végi születésnek, kivéve magát a születésnapot. Zátony egy idő után fel is adta a küzdelmet, tudomásul vette, hogy ez az ünnep úgyis beleolvad a Karácsony-

ba, és igyekezett jó képet vágni, amikor valamelyik szerettétől, aki éppen egy csehszlovák mackóruhával lepte meg, ezt a mondatot kapta kísérőül: „A nadrág karácsonyra, a felső meg a születésnapodra!" Egyszer, úgy tizenöt éves kora táján, még az a gondolat is megfordult a fejében, hogy ha ez a nap így elmosódik, akkor ő voltaképpen nem is született, ergo, meghalni sem fog. És ez egészen megnyugtatóan hangzott.

De minthogy Zátony András egyébként szerette az ünnepeket, s erről sem akart volna lemondani, egy idő után kialakult az a szokása, hogy maga ülte meg a saját születésnapját. Fehér inget húzott, nyakkendőt kötött, öltönybe bújt – egyébként is elegánsan öltözködött, de hétköznapokon inkább sportos volt az az elegancia – asztalt foglalt egy jó nevű étteremben, és komótosan végigevett egy ötfogásos ebédet. Rendszerint egy Calvadossal nyitott, aztán füstölt pisztráng jött tormahabbal, Újházi tyúkleves, extra daragaluskával, bélszín zöldkörettel, hozzá jóféle rosébor, desszertnek kecskeméti barackpuding vagy dióval töltött alma. Végül egy pohár francia konyak. Nem sok étterem akadt a nyolcvanas évek végén, amely ezt az ételsort így tudta előadni, de azért már akadt néhány. Zátony pedig ismerte valamennyit: ahogy ismerte a várost is, ahol élt.

Beletelt három és fél, négy órába is, amíg az ebéd végére ért. Közben elbeszélgetett a főpincérrel, meg a szomszéd asztal lakóival, vagy csak kinézett az ablakon, a havas városra, és elmerengett régi születésnapokon. Aztán fejedelmi borravalót adott (nem is, inkább királyit: fejedelmit a hétköznapokon szokott), és távozott. Sétált még másfél-két órát kedvenc helyei egyikén, a Népköztársaság útján vagy a Szigeten, esetleg a Kerepesiben, a Mező Imre úton, lassan, hátratett kézzel, ahogy szokott, megvárta, míg teljesen besötétedik – december huszadikán nem sokáig kellett az ilyesmire várni – aztán hazament. Elővett egy könyvet, meg a pipáját – afféle vasárnapi pipás volt csak, jobban szerette a pepecselést, mint a dohányt –, és csöndesen eltöltötte egy fotelban a hátralévő órákat. Isten éltessen, fiatal barátom! – mondta végül magának lefekvés előtt, és megelégedetten konstatálta, megint milyen szépen megünnepelte magát.

Hanem az idén kényszerűségből fel kellett rúgnia ezt a hagyományt.

Nem volt egy árva fillérje sem, azért.

Legyünk pontosabbak: pénze volt, éppen annyi, amennyi huszadika táján szokott lenni az embernek, kétezer-egynéhányszáz forint, abból remekül ki tudna jönni elsejéig, ahogy mindig is szokott, és még olyan luxuskiadások is belefférnének, mint a születésnapi bélszín, csakhogy ezúttal nem elsejéig kellett beosztania a pénzét, hanem… na, hát erre nem tudta a választ éppen. És mert nem tudta, nem tehetett mást, minthogy ezúttal lemondott a hagyományos önszületésnapról. Maradt a séta, ezúttal az

ünnepre készülő körúton, annyit engedett meg magának mindössze, hogy vett egy stanicli gesztenyét a Novhét téren a félkesztyűs nénitől. A félkesztyűs néni volt az egyetlen az egész városban, aki nem emelt árat az elmúlt évben, nála ma is öt forintba kerül tíz sült gesztenye, mint tavaly.

Zátony az ünnepi kirakatokat nézegetve gesztenyézte végig a körutat a Lenintől a Józsefig. Voltak olyan boltok, amelyeket roskadásig telepakoltak mindenféle árukkal, de voltak szerény portálok is. A kisiparosok apró üvegvitrinjei csupa különlegesességet kínáltak, mohair sálat, őzbőr kesztyűt és sevrócipőt. A játékboltok – ezen a szakaszon volt vagy három is – igazán kitettek magukért, Zátony örült, hogy szokása szerint már hetekkel ezelőtt megvette az ajándékait a fiának, sőt, az az aranyékszer is a fiókban várja már a sorsát, mely majd Luca fülébe kerül Karácsonykor, mert különben bajban lenne most. Bajban volt egyébként így is, elég nagy bajban, de ezzel még nem nagyon akart szembenézni. Pethő doktornő, a szövetség orvosa, amikor a múlt héten felkereste nem múló gyomorpanaszával, rezignáltan csak annyit mondott, két hónapra ki tudom írni, tovább nem.

Munkanélküli – Zátony még csak ízlelte ezt az addig ismeretlen szót. Munkanélküli – olyan idegenül hangzott. Naftalinszaga volt, mintha a két háború közötti időből éledt volna fel. A nagyapja mesélt neki ilyesmiről, hogy diplomás emberek havat lapátoltak, és sorban álltak a Róbert bácsi ingyenkonyhájánál. Valami, ami örökre eltűnt a múlt ködében, gondolta akkor Zátony, és megértően mosolygott.

Zátony András (Rió) sosem gondolta volna, hogy egyszer belőle is munkanélküli válhat. Persze, sok mindent nem gondolt volna, abból, amit az utóbbi hónapokban tapasztalt. Nyár elejéig például meg se fordult volna a fejében, hogy ez a rendszer, egyszer, még az ő életében, véget érhet. Most meg, lám, már vége van, bár még nő egy kicsit a körme. A parlament ülésezik és döntéseket hoz, a Tervhivatal közreadja a jövő évi tervszámokat, az illetékesek nyilatkoznak, hogy lesz elég narancs az ünnepekre, a buszjegyek hatvan százalékkal drágulnak. A világ a felszínen még szinte olyan, amilyen eddig volt, a mélyben azonban már új erők készülődnek és új szabályok fogalmazódnak. A Titanic már nekiment a jéghegynek, és már mindenki tudja, hogy rövidesen elsüllyed, de még szól a zene a szalonban. Grósz Károly látogatást tett a Láng Gépgyárban, a szakszervezetek átnyújtották követeléseiket, miközben a közgáz egyik szobájában néhány szakember már javítgatja a privatizációs törvényt. A Váci út rövidesen térdre rogy, ahogy Csepel meg Kőbánya is, százezrek kerülnek majd utcára, a szellemcsarnokokban kisvállalkozások próbálnak talpon maradni, hogy aztán eltűnjön minden, gyárak és munkások, és a helyükön

csillogó-villogó irodaházak és csillogó-villogó irodisták nőjenek ki a földből. Zátony András csak lassan értette meg, micsoda változás előtt áll a világ, és azt még lassabban, hogy ez a változás őt is mélyen fogja érinteni.

2.

Hősünk éppen elhatározta, hogy elég volt az önünneplésből (a gesztenye is elfogyott, a lábai is fázni kezdtek a vékony, bőrtalpú csizmában), és úgy döntött, hogy fölszáll egy hatosra, és hazatér, amikor a Wesselényi utca sarkán beleütközött a Mérei elvtársba. A Mérei elvtárs néhány hónapja még az Ékezet Kiadó párttitkára volt, s mint ilyen, elvesztette korábbi keresztnevét. Joviális, mosolygós ember volt a Mérei elvtárs, a nyomdaiparból emelték ki anno, az egész mozgásában volt valami a régi szakik biztonságából, otthonosságérzetéből. A Mérei elvtárs valamikor az év első felében nyugdíjba ment, korkedvezményesbe méghozzá, mert a szívével volt valami probléma: ötvenöt, ötvenhat éves lehetett akkor. A Mérei elvtárs egész komoly divatot csinált ezzel a nyugdíjba vonulásával, a következő hónapban mindenki, akinek látótávolságban volt a korhatár, mindenféle papírokért szaladgált, hogy még az utolsó pillanatban lemenekülhessen a süllyedő hajóról. Zátony ezt persze csak a Gegétől tudta, hiszen ő már öt éve eljött az Ékezettől, átment rovatvezetőnek az Emberi Hanghoz, ami akkor komoly karrierbéli emelkedésnek látszott. Azóta csak hébe-korba találkozott az Ékezetesekkel (a Gegét persze nem számítva), a Mérei elvtárssal meg annál is ritkábban. Akkor is csak pár udvarias szót váltottak, jól vagy, jól, kézcsókom a nejednek. (A Mérei elvtárs neje is ott dolgozott az Ékezetben, a neje is úgy lett, hogy ott dolgozott.) Most azonban a hagyományos, baráti kézrázás után a Mérei elvtárs nem a szokásos mezsgyén kezdett haladni, hanem behúzta egy kapualjba egykori kollégáját, és azt mondta: -- Tudod, mi az újság? Főszerkesztő lettem!

Olyan hangsúllyal mondta ezt a Mérei elvtárs, miközben erősen fogta Zátony András könyökét, mintha azt mondta volna, megtalálta a Kooh-i-Noor gyémántot. Csillogó szemmel, fiatalosan, vidáman, és némi nikotinos illattal a kabátja felől.

– Őszintén gratulálok! – válaszolta Zátony, nemcsak udvariasságból, hanem mert tényleg kedvelte a Mérei elvtársat, és sokkal szívesebben képzelte őt egy főszerkesztői székbe, mint egy párttitkári irodába. (Késői korok történészei számára jegyezzük meg itt, az Ékezetnél – noha a dolgozói létszám meghaladta a kétszázötvenet – nem volt függetlenített állás a párttitkári. Így aztán a Mérei élvtárs apró irodája hivatalosan egy

tördelőszerkesztői szobácska volt csak, más kérdés, hogy akik felkeresték, jobbára egy párttitkári irodát láttak benne. Lásd még: sportállás.)

– Köszönöm – mondta Mérei elvtárs, de nem elégedett meg ennyivel, hanem ugyanazzal a lendülettel folytatta is, elmondta, hogy egy német nyelvű tervezett kiadványnak a főszerkesztője ő, melyet egy frissen felemelkedett vállalkozó alapított, s melyet ingyenesen fognak osztogatni a magyar-osztrák határon. Lesz benne komoly irodalom, lesz benne rejtvény, és főleg lesz benne rengeteg hirdetés, ami majd fényesen eltartja. Mindazok, akik Hegyeshalom felől átlépik a magyar határt, ebből tájékozódnak majd, hol érdemes megszállni, vásárolni, pihenni, fürödni, fogsort csináltatni, és nem mellesleg arról is, hol tart ma a magyar irodalom. Igazi csalamádé, csupa nemes anyagból – húzta ki magát a Mérei elvtárs, nem hallgatva el azt sem, hogy az idea tőle származik.

– Nahát ! – csodálkozott el Zátony. – Hogy miket ki nem lehet találni!

Őszintén szólva nem látta különösebben jó ötletnek a Mérei elvtárs által előadottakat, az volt a benyomása, hogy a sógorok már mind úgy közelítik meg a magyar határt, hogy pontosan tudják, hova kell menniük fodrászhoz, pedikűröshöz, henteshez és fogorvoshoz, arról nem is beszélve, hogy amit ingyen kapnak, annak nem tulajdonítanak értéket, úgyhogy nyilván olvasatlanul dobják majd el, de nem akarta lehűteni a Mérei elvtárs lelkesedését, sok sikert kívánt tehát, és már indult volna, amikor a Mérei elvtárs, visszatérve a hajdani ritmusba, megkérdezte.

– Hát veled mi van?

Zátony András később sokszor elcsodálkozott azon, ami abban a pillanatban történt. Az történt ugyanis, hogy míg az agya, a hagyományoknak megfelelően, azt akarta válaszolni, hogy megvagyok, köszönöm, a szája függetlenítette magát a tervektől, és jól hallhatóan azt mondta.

– Momentán az utcán vagyok.

Ez elegáns megoldás volt a szájtól, ha már így elszabadult, hiszen aki akarta, érthette afféle jópofa szójátéknak, ami egyébként sem volt idegen hősünktől, de aki akarta, érthette mélyebben is. A zátonyi száj a Mérei elvtársra bízta, hogyan érti. Mérei elvtárs alig egy pillanatig habozott csak, elengedte Rió könyökét és kissé hátralépett, de aztán rögtön azt kérdezte.

– Nem akarsz odajönni hozzánk, szerkesztőnek? Te kezelnéd az irodalmi anyagot!

– Nem is tudok németül!

Mérei elvtárs ekkor kedveskedve exkollegája vállára tette a kezét, és ezzel a mondattal ajándékozta meg őt:

– Tenálad az nem számít!

Éjjel, amikor egyik oldaláról a másikra fordulva Zátony megpróbálta összerakni a harmincötödik születésnapja addigra darabokra hullott cserepeit, legnehezebben azt a részt tudta megmagyarázni magának. Odáig érti, hogy Mérei akart tenni egy baráti gesztust, olyat ráadásul, melyet korábbi kapcsolatuk nem is indokolt. Ez önmagában is nagyon szép volt tőle, büszke is lehet rá, de amikor kiderült a némettudás hiánya, a józan logika szerint azt kellett volna mondania, hogy ez bizony kizáró ok, nagyon sajnálom, remélem, előbb-utóbb találsz valami helyet magadnak. Zátonynak akkor is hálásnak kellett volna lennie a gesztusért. Ezzel szemben Mérei elvtárs felvette az állása vesztett szerkesztőt egy olyan feladatra, amit voltaképpen nem tudott megoldani. Vajon miért? Zátony arra tippelt, Mérei elvtársnak mindent megért az a tudat, hogy egykori kollegájának lehet a főnöke. Az Ékezetben mindig is volt egy afféle szalonellenzéki csoport, akik így vagy úgy éreztették, hogy mit gondolnak a fennálló világról, s akik a pártot karrierista lúzerek gyülekezetének tartották, és a Mérei elvtársat is bizonyos, jóindulatú lenézéssel kezelték. Azzal, hogy mostantól egy Zátony András főnöke lehet – akinek így vagy úgy, mégiscsak van egy bizonyos neve a mai irodalmi életben – az visszamenőleg rehabilitálhatja a Mérei elvtársat. És ezért semmilyen ár nem elég magas. Rió legalábbis így képzelte azon az éjszakán.

Akármi volt is az ok, tény, hogy a Mérei elvtárs még ott, a körút és a Wesselényi utca sarkán felvette Zátony András a Pagát Kft. belső munkatársának, 1990. január elsejei határidővel. Ez a döntés némileg megacélozta hősünk reggel még ingatag anyagi helyzetét, nem csoda, hogy íziben meghívta újsütetű főnökét egy vacsorára a közeli Erzsébet étterembe, elárulva neki születésnapi hagyományait. Találtak is egy üres bokszot, igaz, csak babgulyást ettek meg túrós csuszát – mi mást enne az ember az Erzsébetben? –, de jó néhány Unicummal ágyaztak meg nekik. Elbeszélgettek a régi szép időkről, megtárgyalták, kivel mi lett azóta, Zátony, ha röviden is, vázolta, hogyan vált munkanélkülivé, végül szordínóban elénekeltek néhány édes-bús népdalt – a Mérei elvtársnak igen szép hangja volt, a Zátonynak meg biztos szövegtudása – aztán kezet ráztak, és mindketten mentek a dolgukra, kellemes karácsonyt és boldog új évet kívánva egymásnak.

– Másodikán találkozunk!

– Hol is?

– Damjanich utca nyolc. Patyolat, az van kiírva. Ott van most a cég központja.